

Георги Кременаров

БЪЛГАРИЯ
В ПЪРВАТА СВЕТОВНА
ВОЙНА





СПАСЕНАТА
ИСТОРИЯ

- №1 Павел Милюков ▪ *Живата истина*
№2 VII състав на Народния съд
№3 Георги Илиев ▪ *Лятото на 1913 година*
№4 Симеон Радев ▪ *Македония и Българското възраждане*
№5 Симеон Радев ▪ *Ранни спомени*
№6 Тома Николов Христов ▪ *Спомени за Македония*
№7 Антон Страшимиров ▪ *Диктаторът.*
Животът на Стефан Стамболов
№8 Карник Бадваганян ▪ *100 години арменски геноцид*
№9 Георги Кременаров ▪ *България в Първата световна война*

*Историческата правда, по-рано или по-късно,
но винаги възтържествува. Източният
въпрос ще се разреши окончателно тогава,
когато историческата правда и върховната
справедливост легнат като здраво начало в
неговата основа.*

Георги П. Генов,
„Източният въпрос“, 1925 г.

*Защото нищо не е постоянно на този грешен свят;
всичко се движи и мени: никога положението,
което предшества, не прилича на положението,
което го следва. Колелото на историята е във
вечно движение и то се върти толкова по-бързо,
колкото по-големи неправди са натрупани;
то се върти някога с шеметна бързина. Често
ние смъртните, опиянени, си правим илюзии и
забравяме това. Затова превратностите ни
изненадват.*

Данаил Крапчев, в-к „Пряпорец“,
25.12.1918 г., бр. 293

*Посвещава се на дедите – победители, разгромили
изконния български враг на Запад през късната есен
на 1915 г. и обединили по-голямата част
от българското етническо землище към Майка България!
Вечна слава на героите!*

Съдържание

Към читателите.....	9
I. Европа и България в навечерието на включването ни в конфликта	11
II. Часът на възмездието или разгромът на Сърбия	35
III. 1916 година – затишие пред нови боеве	49
IV. Чеганската настъпателна операция.....	53
V. Влизането на Румъния във войната. Превземане на Тутраканската крепост	59
VI. Отбраната на Каймакчалан или забравената българска Голгота	65
VII. Завоят на река Черна или месомелачката на политическата инерция.....	77
VIII. Позиционната 1917 година	85
IX. „Съюзниците“, или безобразията на германците.....	91
X. Предупреждението – падането на Голяма и Малка Яребична.....	103
XI. Фронтът и тилът 1916–1918 г.	109
XII. Краят на лятото, или в навечерието на катастрофата	121
XIII. Катастрофата	131
1. Погромът на Добро поле	131
2. Обречената победа при Дойран, или „Английската гробница“	147
XIV. Оттеглянето след катастрофата и излизане от войната.....	151
XV. Съглашенската окупация	171
XVI. Последниците, или тежкото на победените	175
Епилог	187

Към читателите

Сто години ни делят от началото на най-кръвопролитния за България военен конфликт, в който тя участва през ХХ век.¹ Изпълнен с много надежди, идеали и жар, той бележи прелом в новата ни история и края на Българското възраждане. Малко познат днес, сто години по-късно ние сме длъжни пред паметта на дедите ни да го познаваме добре, за да преосмислим още веднъж всичко случило се през тези три фатални за нас военни години. Да видим от дистанцията на времето грешките, илюзиите, идеалите и надеждите. Да си отговорим на въпроса къде сгрешихме. Да си дадем сметка защо така се получи, че България – държавата с най-добрата армия на Балканите, след като разгроми два от съседите си, завладела незаслужено изконни български земи и след като успешно се сражава три години с първокласните армии на Англия и Франция и с войските на още няколко държави, накрая загуби войната и не успя да реализира националното си обединение. Да се поучим от грешките на предците, защото понякога едно осмислено поражение е по-ценно от една незаслужена победа. Историята е учителка на народите или поне на тези от тях, които искат да се учат от нея.

* * *

Участието на България в Първата световна война се явява вторият най-голям връх в борбите на българския народ за освобождение и национално обединение след Априлското въстание от пролетта на 1876 г. Наричана от дедите ни „Общоевропейската“, „Европейската“, а от съглашенските победители „Великата“ или „Голямата“ война, тя бележи края на Стара Европа и ще влезе в учебниците по история след втората световна месомелачка като Първа световна война. Обявявана за „империалистическа“ в на-

¹ Датите в книгата са дадени до 01.04.1916 г. по стар стил, а след това по нов, който се въвежда тогава и 1 април 1916 г. става 14 април 1916 г. за по-добро съгласуване със съюзниците ни.

шата история през последните 40 и повече години, българското участие в нея беше пренебрегвано и се свързваше със „завоевателните стремежи“ на „шовинистичната“ българска буржоазия. В учебниците по история тя почти липсваше. Доколкото там тя фигурираше – нейното изучаване минаваше под мотото „БРСДП и войната за мир“, „Великата октомврийска социалистическа революция“ и „Воинишкото въстание“, като на последното се правеха опити да се придаде краен социален и революционен оттенък. Спомените, документите, разказите, свързани с нея, бяха унищожавани, засекретявани, обречени на забравата... Така стигнахме до състоянието, че няколко поколения българи бяхме ограбени духовно и не я познавахме. Дедите ни, записали с кръв имената си в българската и световната военна история, разпънали на кръст Балканския полуостров в борбата си за свобода, справедливост и национално обединение, днес са забравени. Оставеното от тях огромно духовно и културно наследство, свързано с този връх в българската национална борба, е непознат за повечето съвременни българи. Това е положението днес. И днешните ученици не изучават нашето участие във войната по начина, по който са го изучавали нашите дядовци и баби. Забравата продължава да тегне и да обгръща с черната си пелена спомена за героизма и саможертвата на дедите ни. Именно затова реших да напиша настоящата книга. Опитах се да разкажа накратко и през призмата на отдалечеността във времето за тази борба. Трите военни години бележат върхове в новата военна история, записват със златни букви името на българската армия, учудват света и противниците ни с величавите победи и драматичните, изпълнени с героизъм и самопожертвование поражения... *Името България и днес все още смущава съня на враговете ни...*

Написах я, за да се опитам, може би за последен път, да бия камбаната за паметта на дедите ни, за събуждането на българската нация, за спасението на Отечеството... и за довършване на святото дело на предците за национално обединение... Написах я без претенции, че ще бъде разбран и че тя ще постигне своята цел, но го направих просто защото считам, че така трябва да бъде. Дано на вас, моите читатели, книгата ми ви хареса....

16.04.2015 г.

Пловдив

Авторът

I. Европа и България в навечерието на включването ни в конфликта

Първоизточникът на Световната война, както и на двете балкански войни се крие в злополучния Берлински договор.

Луи Леже

Неправдата, извършена в Берлин, е в основата на Световната война.

в-к „Таймс“

Двете воюващи групи на Великите сили осъзнават огромната несправедливост, която е опусната спрямо нас в Македония. И двете страни са съгласни, че основната част от тази територия трябва да принадлежи на България. Единствено нашата коварна съседка – Сърбия – остава непреклонна пред съветите на нейните приятели и съюзници.

Цар Фердинанд

Краят на XIX и началото на XX век бележат натрупването на много противоречия в Европа. Едни са провокирани от териториалните спорове между Германия и Франция за Елзас и Лотарингия, други – за преразпределението на колониите и пазарите, трети – от създадените огнища на напрежение на Балканите, включително чрез несправедливи договори като Берлинския от 1878 г. Противоречия има и между малките държави на континента. Често те са настройвани от големите едни срещу други, като великите сили използват болни амбиции, за-

воевателни стремежи и прочие за постигане на определени свои цели. Англия и Франция имат колонии, а това означава пазари и суровини, Германия няма. Желанието ѝ за преразпределение на колониите среща съпротивата на първите две. В същото време Франция цели да вземе реванш над Германия, като си върне Елзас и Лотарингия и Саарския район. Англия не само цели да разгроми Германия, но и да отслаби своите съюзници Франция и Русия. Последната е трън в очите не само на англичаните, но и на САЩ, тъй като икономическото ѝ развитие, богатството на суровини, територия (разбирай пазари) и население я правят опасен бъдещ конкурент на световните пазари и в световната политика. През 1914 г. Русия има стабилен политически режим и е с най-бързоразвиващата се икономика в Европа, но благодарение на глупостта на Николай II и на серията му от грешки (негови и на обкръженията му), още като се започне от 1913 г., тя ще завърши войната с катастрофа. Очевидно е и желанието на Англия войната да продължи колкото се може повече (неслучайно тя въвежда задължителната военна служба едва през януари 1916 г. – цели две години след началото на конфликта). Целта – да изтощи противниците си в Европа (а по възможност и да ги унищожи), за да постигне хегемония. Вековната амбиция на Русия да завземе Проливите и да гарантира своята сигурност среща съпротивата на Турция, подкрепяна от Германия. Турция пък цели с участието си във войната да завладее Закавказието. Амбициите на Австро-Унгария да излезе на Солун и Бяло море среща съпротивата на Сърбия. Италия има претенции към страни и от двата блока и до последно ще се колебае. Накрая ще направи правилния избор, присъединявайки се към Антантата. След войната ще се окаже недоволен победител – няма да получи всичко, което ѝ е било обещано по договор при влизането във войната. Най-хитри се оказват САЩ, които получават колосални печалби от военни доставки и за двата блока, а през април 1917 г., използвайки изтощението на двете групировки, ще се намесят, за да направят крачка напред към осъществяване на стремежа си към световно господство. Затова днес не бива да забравяме, че днешна Америка я създаде Европа с двете световни войни, които водиха по между си европейските държави. По официални данни към момента на влизането си във войната САЩ дължат на европей-

ските страни 4 500 000 долара. Към края на конфликта военните дългове на Европа към Америка възлизат на 10 милиарда долара. Така Великобритания ще дължи на САЩ 4,7 милиарда долара, а Франция – 4 милиарда долара. Първата световна война в парично изражение ще струва на участващите в нея страни 980 милиарда златни лева, от които на Германия – 200 млрд., на Англия – 190 млрд., на Франция – 150 млрд., на САЩ – 110 млрд., на Австро-Унгария – 105 млрд., на Русия – 90 млрд., а на България – 15 млрд.¹ Постепенно Великите сили и техните по-малки сателити са обвързани от множество договори. В началото на ХХ век Европа на няколко пъти е почти на крачка от войната, но големите още не са готови за войната и чрез взаимни отстъпки конфликтът до този момент се разминава. Сърбия е доволна от заграбването на по-голямата част от Македония и устремява поглед на север към Босна и Херцеговина. На 15.06.1914 г. амбициозният австро-унгарски престолонаследник Франц Фердинанд посещава Сараево, за да присъства на австро-унгарски военни маневри. Там след серия от грешки на охраната и на придружаващите го лица е застрелян от представител на организацията „Черна ръка“. В дъното на атентата стоят шефът на сръбското контраразузнаване Драгутин Димитриевич-Апис, българомраецът Н. Хартвиг – руски пълномощен министър в Белград, и руският военен аташе полк. Артамонов. Последните двама даже финансират мероприятиято. Целта е разрушаване на Австро-Унгария. Пашич също знае за подготвяния атентат. Известен от Апис, че всичко е подготвено за атентата, Артамонов му заявява:

Действайте! Ако бъдете нападнати, няма да сте сами!

Естествено, сърбите отричат да имат нещо общо с убийството и изказват съжаление за случилото се. Истината обаче прозира и от един разговор, при който Пашич заявява на бившия управляващ сръбската легация в Берлин д-р М. Богичевич:

Още в първата Балканска война можех да докарам за спечелването на Босна и Херцеговина за Сърбия европейската война, но тъй като се страхувах, че в този случай ще

¹ Пътят на 36. пехотен Козлодуйски полк през войните (1912–1913 и 1915–1918 г.), София, 2012 г.

бъдем принудени да дадем големи концесии на България в Македония, исках да осигуря за Сърбия най-напред владението на Македония и чак тогава да предприемем действия за придобиването на Босна и Херцеговина.¹

Пак същият ще заяви пред сръбската Скупщина на 12 август 1916 г.:

Ние избрахме най-сгодния момент, който можеше да бъде, за осъществяването на нашите идеали и за да предизвикаме Австро-Унгария да ни обяви войната.²

Нищо ново – всъщност схемата страшно прилича на предизвиканата от сърбите Междусъюзническа война. Отношенията между двете страни се изострят. Австро-Унгария поставя ултиматум с ред искания на Сърбия, които последната (твърдо подкрепяна от Русия) отказва да изпълни. След изтичане на срока му, на 15.07.1914 г. Австро-Унгария ѝ обявява война. Русия обявява тайна частична мобилизация. Телеграмата на кайзер Вилхем разколебава Николай II, но Сазонов и военната партия в Русия го убеждават мобилизацията да е обща.

Без руснаците – пише Аристид Бриан в 1917 г., никога нямаше да се стигне до война.

Русия няма какво да дели с Германия, но въпреки това, в отговор на обявената ѝ от Германия война, я напада. Цар Николай II запитва с телеграма Распутин (днес и в миналото оспорван от някои и обявяван за шарлатанин) какво да прави. Распутин отговаря:

Пази се от войната! Ти и наследникът ти няма да видите нищо добро от тая война.

А до царлицата отбелязва:

Да не отива на война, понеже последната би означавала края на Русия и погром на населението ѝ.

Напразно. Скоро в тази война се включват последователно Англия и Франция. Конфликтът прераства в световен. Впо-

¹ В. Радославов, *България и световната криза*, Изд. на БАН, София, 1993 г.

² Пак там.

следствие, че и до наши дни, като виновници за него ще се сочат победените – Австро-Унгария, Германия, България и Турция. Чисто юридически – според мирните диктати-„договори“, е така. Истинските виновници обаче заедно с Австро-Унгария и Германия са и Сърбия, и Русия, а според редица автори и Англия (Н. Стариков), които и до днес продължават да се правят на жертви. При избухването на войната България обявява, че ще държи *пушка при нозе*, като на 01.08.1914 г. е обявено военное положение, което ще трае *докато властта не го отмени*. Още в този момент Фердинанд и неговото протеже Радославов са решили за себе си, че България ще участва на страната на Централните сили, но не го афишират и изчакват. Причините за това са няколко. На първо място, въпреки своята убеденост, че победата в световния конфликт ще е на страната на Централните сили, все още е пресен споменът от 1913 г., както и страхът тя да не се повтори. България е обградена отвсякъде с врагове и е необходимо много да внимава с действията си. Към този момент от съседите ни единствено не бъдат съмнение позициите на Сърбия и Турция. Гърция и Румъния все още са неутрални. От друга страна армията се нуждае от въоръжение и боеприпаси. Те трябва да дойдат от чужбина, а европейските оръжейни пазари са затворени заради започналата война. Без боеприпаси и оръжие участието на страната в сериозен военен конфликт е немислимо. И не на последно място, Фердинанд и Радославов очакват да видят доказателства за сериозен превес на Тройния съюз над Съглашението. Очакванията на мнозина в Европа, че войната ще има краткотраен характер, не се оправдават. Сраженията между Сърбия и Австро-Унгария се водят с променлив успех. Австрийците на два пъти превземат Белград, но са отблъснати и в началото на 1915 г. той отново е в сръбски ръце, както и 50 000 австрийски пленници, много офицери и оръдия. В края на 1914 г. войната придобива позиционен характер, като всички страни реализират огромни загуби, най-тежки от които понася Русия, губейки 1,5 милиона души от 3,5 милиона мобилизирани, или 1/3 от личния си състав.¹ Както отбелязва руският изследовател Яковлев: *Кайзеровите генерали*

¹ Дж. Киган, *Первая мировая война*, Москва, 2002 г.

не жалеха стомана, руските – хора, а ген. Брусилов – един от виновниците за това, ще отбележи: *За една година война обучената армия изчезна.* А поради услужливостта на руския цар на всички англо-френски искания за провеждане на зле подготвени или въобще неподготвени настъпателни операции от Русия, сред руската армия се появява фразата:

Съюзниците са решили да водят войната до последната капка кръв на руския войник.

Печална картина на руската армия рисува американският журналист Джон Рийд в книгата си „Войната в Югоизточна Европа“:

3/4 от руските войници са без оръжие, стоят в окопите и чакат да бъде убит някой вражески войник, за да вземат неговото оръжие...

Има и друга причина за превръщане на войната в позиционна. Мирновременните запаси от снаряди се изчерпват сравнително бързо и при двете воюващи групировки. Скоро-стрелната артилерия се оказва своеобразен снаряден вампир и изисква огромни количества боеприпаси, а това става ясно едва в хода на военните действия. Така противниците са принудени от обективно сложилите се обстоятелства да преминат към позиционна война. И двете враждуващи групировки да започват търсенето на съюзници сред неутралните страни. България със своето стратегическо положение е ценна и за двата лагера. Включването ѝ на страната на Съглашението би довело до бърз разгром на Турция и освобождаване на доставките за Русия и нейната огромна армия. Нещо повече – би съкратило продължителността на Първата световна война с години. Англия и САЩ нямат интерес това да се случи. Централните сили пък разчитат на България за разгрома на Сърбия и осъществяване на сухопътна връзка със съюзника им Турция. Израз на ориентацията на цар Фердинанд да се върви с Централните сили е правителството на Радославов, но въпреки това окончателно все още нищо не е решено. Проблемът е, че още от този начален момент към предложенията на Съглашението се подхожда от българска страна плахо, без желание за каквито и да е преговори, иска се много или всичко, за да бъдат умишлено провалени същите. Отхвърлени са категорично или мълчаливо и

няколко покани за непосредствени преговори със Сърбия и Румъния. На 30.01.1915 г. сърбите чрез пълномощния си министър заявяват, че са готови да върнат на България земите точно от река Вардар. Предложението даже не е обсъждано в Министерски съвет. На 21.04.1915 г. Симеон Радев телеграфира от Букурещ за готовност от страна на румънците за евентуални отстъпки в Добруджа. Първото съглашенско предложение идва на 16 ноември 1914 г. от английския пълномощен министър в София, като ни се предлагат линията Мидия–Енос, безспорната зона от Македония и финансова помощ. Това предизвиква протестите на Сърбия и Гърция. Следва нова нота на Франция, Англия и Русия, с която се обещава конкретни отстъпки и при строг неутралитет. В същото време тайната дипломатическа кореспонденция между Русия и нейните съюзници показва, че Русия не е била склонна за никакви конкретни териториални отстъпки след войната в полза на България. От друга страна, има сериозно противоречие в интересите между самите държави от Антантата. Англия и Франция нямат интерес Русия да владее Проливите и всячески се стремят тайно да ѝ попречат да ги получи, при все че са ѝ ги обещали след войната по Петербургския договор, сключен между тях. По-късно, докато Англия и Франция се съгласяват с желанието на Русия за раздаване на подкупи в България, покрай Деклозиеревата афера, за да я привлекат на страната на Антантата, в същото време ѝ противодействат. Английският пълномощен министър в София сърбофилът Хенри Айренсайд (според П. Пешев – министър на Радославов) заявил на българското правителство:

България няма какво да търси с войските си към Цариград, защото ще си чупи главата там, трябва да знаете, че Англия няма никога да позволи на Русия да завземе Цариград и Дарданелите.¹

Радославов съобщава това на Савински и по искане на руското правителство Айренсайд е отзован. Това обаче още веднъж показва двойната игра между самите съглашенци. Далеч по-просто е положението на Тройния съюз, където Германия

¹ П. Пешев, *Исторически събития и деятели от навечерието на освобождението ни до днес*, София, 1993 г.

има водеща роля и в голяма степен интересите на страните, участващи в него, са еднопосочни. А и какво им коства на Германия и Австро-Унгария да обещаят на България територии, които се владеят от техния противник Сърбия. На 27 декември 1914 г. Радославов изпраща д-р Никола Генадиев из европейските столици с цел: *да се осведоми за истинското положение на работите, върху вероятната дълготрайност на войната, върху целите и намеренията на Великите сили при сключването на мира, върху кроежите на двете воюващи групировки за бъдещия статут на балканските държави и върху намеренията на Италия по кризата въобще.* Д-р Генадиев уточнява, че тези сведения са били необходими на правителството, за да *определи окончателно поведението си по начин, щото да не излага България на риск и да не пропусне случая да ѝ обезпечи възможните териториални придобивки.* Той посещава Рим, Париж и Виена и след завръщането си представя мотивиран доклад на 04.03.1915 г., с който обосновава изводите си, че крайният успех ще е на страната на Антантата. Той предвижда, че войната е заседнала и няма да свърши скоро, евентуалното влизане на САЩ във войната в един по-късен момент на страната на Съглашението, че България ще има по-големи изгоди и ще даде по-малко жертви, ако воюва срещу Турция, както и че *ако се присъединим към Германия, ще бъдем смазани и на бойното поле, и при сключването на мира.* Тук трябва да подчертаем, че самият Радославов в своите спомени отбелязва, че още през януари 1915 г. е имало *агитации от американска страна в полза на Съглашението*¹, с което косвено признава, че е бил или е трябвало да бъде наясно като политик, че е въпрос на време Америка да влезе във войната на страната на Антантата. Генадиев предвижда и падането на Дарданелите с италианска или гръцка помощ, което обаче не се случва. На 5 януари 1915 г. Централните сили предлагат на страната ни всички земи в Македония, завзети от Сърбия през 1913 г., които България ще си вземе чрез война със сърбите. На 5 февруари 1915 г. Съглашението предприема Дарданелската операция,

¹ В. Радославов, *България и световната криза*, Изд. на БАН, София, 1993 г.

която е показателна и за доверието между страните от този блок. Операцията поражда сериозно притеснение в Русия, че Англия и Франция могат да завладеят Проливите без нея (а те това и целят). Не само че руският флот не се включва в нея, но и русите се обявяват срещу участието на гръцки войски в нея, въпреки предложената от Венизелос помощ на съглашенците. Операцията завършва катастрофално, не без благосклонния неутралитет на България, който позволява турците да изтеглят дивизиите си и крепостната артилерия от общата граница. Съглашенците дават 146 000 убити, ранени и безследно изчезнали, а турците – 180 000. Войната обаче се затяга и това увеличава значението на българското участие във войната. Нашият неутралитет пречатства и влизането на съседните Румъния и Гърция във войната. Двете са се награбили с български земи и население и сега ги е страх от България и справедливото възмездие, което ги очаква. Има и друг интересен аспект. През 1914 г. българският неутралитет, макар и особено благосклонен към Централните сили (пропускат се боеприпаси за Турция, правят се и други услуги на германците), е удобен и за двата воюващи блока. През 1915 г. Великите сили вече се нуждаят от реалното участие на България във войната. Основен недостатък на съглашенските обещания е техният условен характер – това, което ще се получи, ще е след войната. България вече веднъж е лъгана и никой в българското общество не е забравил нарушения договор от сърбите и заграбената от тях „безспорна“ зона от Македония, въпреки договора. През 1915 г. Италия, след дълги колебания, влиза в конфликта на страната на Антантата, но след края ѝ няма да получи всичко това, което са ѝ обещали с Лондонския договор. Все пак, накрая съглашенците ще преценяват и кой с какво е допринесъл за общата победа, а италианците, както знаем, ще се представят повече от печално в тази война. Все пак при обещанието към България се залага авторитетът на Велики сили като Англия и Франция. На 18 февруари 1915 г. се провежда среща между Лойд Джордж и българският пълномощен министър в Лондон Хаджи Мишев. Англичаните ни обещават линията Мидия–Енос, безспорната зона от Македония, част от изгубената през 1913 г. Добруджа и обвързват отстъпването на Кавала за нас от Гърция с даването

на последната на Смирна и района от Турция. В продължение на 17 дни от българска страна няма отговор. На 8 март 1915 г. идва следващо предложение, с което се гарантира и Кавала. От наша страна мълчанието продължава. Едва на 25 март, след повече от месец, идва отговор от Радославов. Той не само отказва да разисква въпроса в Министерски съвет, но иска и по-прецизни предложения, без дори да каже дали е готов на преговори. В същото време, докато английското предложение е отклонено и не е поставено на разискване на заседание на Министерския съвет, се разисква предложение на германския император. Що за дипломатия и такт? Що за отношение на малка и ограбена България с империя, която владее половината земно кълбо? Истината е, че Радославов се страхува от всякакви преговори с Антантата и ги избягва по всякакъв възможен начин. Малко покъсно английският външен министър Едуард Грей (изключително благосклонно настроен към България още от Балканските войни) ще изпрати телеграма, в която ще напише, че Тройното съглашение очаква да види някакво благоприятно положение към него от страна на Фердинанд, за да даде по-прецизни предложения. Отговор отново от наша страна няма. Вместо да издигне справедливия принцип на националностите за обединение на всички земи, населени с българи, Радославов издига принципа „който дава повече“, с което обезличава справедливата българска кауза в страните от Съглашението. И въпреки това не е вярно битуващото и днес сред мнозина становище, че Германия ни е предлагала повече. Нейните предложения са свързани само с Вардарска Македония и то чрез пряко участие на българската армия и отвоюването им от сърбите, и то *при условие че Централните сили спечелят „Общоевропейската“* (както са я наричали тогава) *война*. В същото време не е тайна, че Германия при започване на войната разчита на „светкавична война“. Германските теоретици отдавна са предвидили, че страната им има шансове за победа само при бърз и кратък военен конфликт. За продължителна и изтощителна война Германската империя няма ресурси. В хода на конфликта тя е принудена да разкарва армии и техника от Източния на Западния фронт, и обратно, използвайки развитата си железопътна мрежа. Към края на войната обаче това ще става все по-трудно. Австро-Унгария

също има нужда от кратка война, която да я стабилизира и охладя центробежните сили в нея. Некадърността на армията ѝ проличава още през първата година на конфликта – тя не може да се справи с малка Сърбия. А през 1915 г. за всички е видно, че войната не само не е към своя край, но и няма изгледи за скорошен такъв. По отношение на останалите Румъния и Гърция, германските предложения предвиждат присъединяване на територии, заграбени от тях по Букурещкия договор от 1913 г., но само ако те се включат във войната на страната на противниците на Централните сили. В същото време не бива да се подценяват и грешките на съглашенската дипломация. Тя така и не си дава сметка, че има насреща си не една неопределена се все още страна, а държава, чийто цар и министър-председател са решили да вървят с Централните сили и е необходима наистина сериозна причина, за да се промени това решение на царя. Към това се прибавят неистовият страх на Фердинанд, че Русия иска да го свали от трона, омразата към Сърбия заради неспазването на договора и ограбването на страната ни. Налице и вътрешно противоречие между Англия и Русия. На последната са обещаващи Цариград и Проливите след войната и тя умишлено е насочена да воюва с Германия, с която няма какво да дели. Всъщност Англия и Франция никога не са имали и намерение да отстъпят Проливите на руснаците. Просто това е морковът, за да обслужва тя интересите им, да се изтощава взаимно заедно с Германия, а накрая да бъде унищожена и ограбена. За слабостите на съглашенската дипломация допринасят грубото отношение на руския император към цар Фердинанд и управляващите в София, невъзможността ѝ да накара съседите ни, преди всичко сърбите, да отстъпят веднага при подписване на евентуален договор поне част от заграбеното, т.нар. безспорна зона от Македония. В България всички партии, поддържащи включването на страната ни към Съглашението, са единодушни, че трябва гаранции под формата на незабавно заемане на съответните територии от наши военни части. В българските вестници започват кампании в полза на всяка една от воюващите групировки, щедро финансирани със средства отвън. Само земеделците и тесните социалисти са за неутралитет. Но как може българинът да остане неутрален само при мисълта за безчинството на окупа-

торите в земите, населени с българи. София е пълна с македонска емиграция, което държи отворен въпроса за освобождаване на Македония от сръбска окупация. Българското офицерство също е раздвоено. Една част е за Съглашението, а друга – за Тройния съюз. Като цяло обаче българското офицерство след Междусъюзническата война се чувства изиграно, излъгано и унижено от своите съюзници, но не и победено. Интересно е заявеното в този смисъл от ген. Фичев след войната пред Държавния съд:

И ако искате да знаете, най-голямото нещастие, за да не отидем на страната на Съглашението, беше Балканската война. Мнозина от другарите ми не можаха да се помирят с мисълта, че ние можем да отидем там, където са сърби, румънци, гърци, които ни разпокъсаха в Букурещ. Всеки мислеше, че пак ще ни излъжат, и може би това е една от главните причини, за да се отиде с Централните сили.

В този смисъл корените на проблема, възникнал още през злополучната за нас 1913 г., не могат да бъдат подценявани. Има натрупани много грешки и омраза, но са необходими трезв държавнически поглед и такт, за да се преодолее натрупаната омразата и спасяване на Отечеството. През май текал преговори с Турция за отстъпки в Тракия. Турците са неотстъпчиви, въпреки че за тях участието на България на страната на Тройния съюз да е жизненоважно. В крайна сметка се съгласяват на незначителна корекция на границата до устието на река Марица, с която на България се отстъпват 2950 кв. км. През същия месец страните от Съглашението оказват натиск върху Сърбия да направи отстъпки в Македония, за да бъде привлечена България на тяхна страна. Резултатът – във водещите сръбски вестници излизат водещи статии, в които се твърди, че създаването на независима България е велика политическа грешка. И още:

За да се осигурим от страна на България, ние ще сторим онова, що трябва да направим и с Албания: всички сръбски области оттатък Искъра и Струма, до Янтра и Марица, трябва да окупираме и да присъединим към велика Сърбия, съединена Югославия.